

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

делают человека более производительным, в результате чего увеличивается будущий продукт труда и вместе с ним - национальный доход. Отсюда следует вывод, что человек должен быть отнесен к категории капитала и рассмотрен в качестве одной из его форм, т.е. как человеческий капитал.

Так как под «человеческим капиталом» в экономике понимается имеющийся у человека запас знаний, здоровья, навыков, опыта, которые используются индивидом для получения дохода. Мы придерживаемся, точки зрения о том, что это не просто совокупность знаний, способностей, которыми обладает человек, но и:

1) приобретенный запас знаний, которые целесообразно использовать в той или иной сфере общественной деятельности, который способствует устойчивому росту производительности труда и производства;

2) использование данного запаса, что приводит к росту заработков (доходов) данного работника;

3) увеличение доходов стимулирует заинтересованность работника к улучшению своего человеческого капитала и приводит к дальнейшему инвестированию в человеческий капитал.

Обобщая, можно резюмировать, что человеческий капитал - это затраты на воспроизводство самого себя как биологического индивида, воспитание детей, затраты на образование, здравоохранение, трудоустройство и другие виды социальной деятельности, которые накапливаются и не приносят доход одномоментно, а имеют тенденцию приносить более высокие поступления в будущем.

Список использованных источников:

1. Street D.R. Govellanos, an Antecedent to Modern Human Capital Theory // History of Political Economy - 1988 –Vol. 20 - '2 – P. 191-206.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. В кн.: Антология экономической классики. В 2 т. – Т.1. – М.: Экономика, 1993.
3. Рикардо Д. Сочинения. - М., 1955.- Т. 1.- С. 89.
4. Sidgwick H. The Principles of Political Economy. London, Macmillan and Co, 1901. P.133
5. Капелюшников Р.И. Экономический подход Г. Беккера к человеческому поведению // США: Экономика, политика, идеология. 1993, № 3. - С. 54.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Теория прибавочной стоимости. - М., 1964.- Соч. Т. 26.- Ч. 3.- 476 с.
7. Маркс К., Энгельс Ф. Экономические рукописи 1857-1859 годов // Критика политэкономии. - М., 1969.- Т. 46, ч. 2.- 551 с.

УДК 330:61(574)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ САЛАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙЫ

Бисенов Алмат Аскарлович
almat.777bisenov@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Экономика факультетінің 1-курс магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Байжолова Р.А.

Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау саласының әлеуметтік-экономикалық жағдайы мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының бірі болып табылады. Қазақстан өз
3195

азаматтарын сапалы медициналық көмек пен заманауи медициналық технологияларға қолжетімділікпен қамтамасыз етуге ұмтылады. Қазақстанда денсаулық сақтау мемлекеттік және жеке медициналық мекемелерді қамтитын жалпы мемлекеттік жүйе негізінде ұйымдастырылған. Қазақстандағы медициналық қызметтердің негізгі жеткізушісі мемлекеттік бюджеттен қаржыландырылатын мемлекеттік мекемелер болып табылады. Соңғы жылдары Қазақстан денсаулық сақтау саласында елеулі өзгерістерден өтті. Мемлекет медициналық көмектің сапасын және оның халықтың барлық топтары үшін қолжетімділігін жақсартуға бағытталған "қолжетімді денсаулық сақтау" бағдарламасын енгізді. Осы бағдарлама аясында жаңа ауруханалар мен клиникалар салынууда, жаңа медициналық технологиялар мен емдеу әдістері енгізілуде, медицина қызметкерлерінің біліктілігі арттырылуда.

Алайда, осы өзгерістерге қарамастан, Қазақстанда денсаулық сақтау кейбір проблемаларға тап болады. Мысалы, медициналық кадрлардың жетіспеушілігі және заманауи жабдықтар мен материалдардың жетіспеушілігі. Бұл проблемалар кейбір медициналық қызметтердің шалғай аудандар мен ауылдардың тұрғындары үшін әлі де қол жетімдістігіне әкеледі. Қазақстанның денсаулық сақтау саласындағы маңызды міндеттердің бірі халықтың аурушандығын төмендету және ұлттың жалпы денсаулығын жақсарту болып табылады. Ол үшін мемлекет аурулардың алдын алу жүйесін жетілдіру, жаппай медициналық тексерулер жүргізу, медициналық мекемелердің материалдық-техникалық базасын нығайту және медицина қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бойынша жұмыс жүргізуде. Қазақстандағы денсаулық сақтау жетістіктерінің бірі инфекциялық және жүрек-қан тамырлары аурулары сияқты белгілі бір аурулардан болатын өлім-жітімді қысқарту болып табылады. Сондай-ақ, онкологиялық аурулармен және туберкулезбен күресте белгілі бір жетістіктерге қол жеткізілді.

Сонымен қатар, Қазақстан денсаулық сақтау саласындағы Халықаралық бағдарламалар мен бастамаларға белсенді қатысады. Осылайша, БҰҰ-ның Орнықты даму мақсаттары шеңберінде ел өз алдына сапалы медициналық көмекке әмбебап қолжетімділікті қамтамасыз ету және сәбилер мен балалар өлімін азайту міндетін қойып отыр. Қазақстандағы денсаулық сақтау үшін сын-тегеуріндердің бірі еліміздің түрлі өңірлері арасында медициналық қызметтер мен ресурстарды біркелкі бөлу болып табылады. Кейбір облыстарда медициналық қызметкерлер мен жабдықтардың жетіспеушілігі проблемалары бар, бұл халыққа медициналық көмектің қолжетімділігі мен сапасын шектейді.

Тағы бір мәселе -медициналық мекемелердегі ескірген жабдықтар мен технологиялар, бұл медициналық қызметтердің сапасын төмендетеді және пациенттерге қауіп төндіреді. Мемлекет медициналық мекемелердің техникалық базасын жаңарту және жетілдіру бойынша, оның ішінде инвестициялар мен мемлекеттік қолдау бағдарламаларын тарту есебінен жұмыс жүргізуде.

Сондай-ақ медицина қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және медициналық көмекті ұйымдастыруды жақсарту маңызды аспект болып табылады. Қазақстанда диагностика мен емдеудің жаңа әдістерін, оның ішінде телемедицина мен электрондық медициналық жазбаларды пайдалана отырып енгізу бойынша жұмыс жүргізілуде. Қазақстандағы денсаулық сақтау үшін тағы бір сын-қатер денсаулық сақтау жүйесін қаржыландыру болып табылады. Қазіргі уақытта Қазақстанда денсаулық сақтау шығындарының 60% - дан астамы мемлекеттік бюджет есебінен жүзеге асырылады. Алайда, қаржыландырудың жетіспеушілігіне байланысты кейбір медициналық мекемелер қажетті жабдықтарды, дәрі-дәрмектерді және керек-жарақтарды сатып алуда қиындықтарға тап болады. Бұл мәселені шешу үшін Қазақстанда денсаулық сақтаудағы жеке қаржыландыру үлесін арттыру бойынша шаралар жүргізілуде. Сонымен қатар, қаржылық ресурстарды тиімді пайдалануды қамтамасыз ету үшін медициналық сақтандыру жүйесін жетілдіру жұмыстары жүргізілуде. Қазақстандағы

денсаулық сақтаудың маңызды аспектісі этикалық қағидаттарды сақтау және пациенттердің құқықтарын қорғау болып табылады. Мемлекет денсаулық сақтау саласындағы заңнаманы жетілдіру, медициналық этика деңгейін арттыру және пациенттердің құқықтарын қорғау бойынша жұмыс жүргізуде.

Жалпы, Қазақстан Республикасындағы денсаулық сақтау мемлекеттік саясат үшін басым бағыттардың бірі болып табылады. Мемлекет халыққа медициналық көмектің қолжетімділігі мен сапасын қамтамасыз ету үшін денсаулық сақтау жүйесін жетілдіру жөніндегі жұмысты жалғастыруда. Қазақстандағы денсаулық сақтау үшін тағы бір маңызды міндет-халықтың аурушаңдығын азайту және ұлт денсаулығын жақсарту. Ол үшін аурулардың алдын алу, оның ішінде созылмалы аурулармен күресу, иммундық жүйені нығайту және халықтың салауатты өмір салты туралы хабардарлығын арттыру жөніндегі ұлттық бағдарламаларды енгізу арқылы іс-шаралар өткізіледі.

Сонымен қатар, Қазақстанда халықтың медициналық сауаттылығын арттыру және түрлі аурулар, олардың алдын алу және емдеу тәсілдері туралы ақпараттандыру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Бұл жұмыстың маңызды элементі заманауи ақпараттық технологияларды, соның ішінде интернет пен әлеуметтік желілерді пайдалану болып табылады. Қазақстанда денсаулық сақтау үшін тағы бір сын-қатер еліміздің қол жетпейтін және шалғай аудандарында сапалы медициналық көмек көрсету болып табылады. Бұл мәселені шешу үшін Қазақстанда телемедицинаны дамыту және мобильді медициналық бригадаларды енгізу бойынша бағдарламалар жүргізілуде. Бұл шаралар білікті медицина мамандары мен қажетті жабдықтардың болуы әрдайым мүмкін болмайтын шалғай өңірлерде медициналық көмектің қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұдан басқа, Қазақстанда медициналық инфрақұрылымды жаңғырту, соның ішінде жаңа медициналық мекемелерді реконструкциялау және салу, заманауи жабдықтар мен технологияларды сатып алу бойынша іс-шаралар жүргізілуде. Бұл медициналық көмектің сапасын жақсартуға және халықтың жоғары технологиялық медициналық көмекке қолжетімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, Қазақстанда халыққа табысына қарамастан мемлекет белгілеген стандарттар бойынша медициналық көмек алуға мүмкіндік беретін міндетті медициналық сақтандыру жүйесі жұмыс істейді. Міндетті медициналық сақтандыру медициналық қызметтердің көпшілігін, соның ішінде жоғары технологиялық медициналық көмекті қамтиды, бұл оны халыққа қолжетімді етеді.

Қазақстан Республикасында, көптеген басқа елдердегідей, Денсаулық сақтау саласында бірқатар проблемалар бар. Олардың кейбіреулері мыналарды қамтиды:

1. Қалалар мен ауылдық жерлер арасында медициналық ресурстардың біркелкі бөлінбеуі. Нәтижесінде, шалғай және қол жетімділігі қиын аудандардағы халық жоғары сапалы медициналық көмекке қол жеткізе алмайды.

2. Білікті медициналық кадрлардың жетіспеушілігі. Медициналық жоғары оқу орындарын бітірушілер санының артуына қарамастан, медицина қызметкерлерін оқыту мен даярлау сапасы жеткіліксіз болып қалуда, бұл медициналық көмектің сапасына әсер етеді.

3. Диагностика және емдеу құралдарының жетіспеушілігі. Медициналық инфрақұрылымды жаңғырту бойынша айтарлықтай күш-жігерге қарамастан, елдің кейбір аудандарында жоғары технологиялық медициналық көмек көрсету үшін қажетті технологиялар мен жабдықтар жоқ.

4. Денсаулық сақтауды қаржыландырудың жетіспеушілігі. Денсаулық сақтауды қаржыландыру мәселесі ең өзекті мәселелердің бірі болып қала береді, өйткені денсаулық сақтауға бөлінген бюджет қаражаты көбінесе халықтың медициналық көмекке мұқтаждықтарын қамтамасыз ету үшін жеткіліксіз.

5. Медициналық кадрлардың жетіспеушілігі. Қазақстан Республикасында, әсіресе елдің шалғай аудандарында білікті медицина кадрларының тапшылығы бар. Бұл мәселені шешу үшін ел үкіметі медицина қызметкерлерінің біліктілігін арттыру, сондай-ақ шетелден мамандар тарту жөніндегі бағдарламаларды іске асыру қажет.

6. Инфрақұрылым мен технологияға қатысты мәселелер. Қазақстан Республикасындағы кейбір медициналық мекемелер жаңғыртуды, заманауи медициналық жабдықтармен және технологиялармен жаратқандыруды қажет етеді. Бұл мәселені шешу үшін ел Үкіметі медициналық инфрақұрылымды жаңғырту, жаңа технологияларды енгізу және медицина қызметкерлері мен мамандарды оқыту жөніндегі бағдарламаларды әзірлеу қажет.

7. Халықтың табысы төмен топтары үшін медициналық көмектің жеткіліксіз болуы. Табысы төмен көптеген адамдар үшін медициналық көмектің құны тым жоғары болуы мүмкін, бұл оны халықтың осы санатына қол жетімсіз етеді. Бұл мәселені шешу үшін Қазақстан Республикасының Үкіметі халықтың табысы төмен топтары үшін тегін немесе жеңілдікті медициналық көмек көрсету жөніндегі бағдарламаларды әзірлеу қажет.

Кесте №1.Қазақстан Республикасының 2022-2018 ж негізгі медицина- экономикалық көрсеткіштері.

№	Көрсеткіштер	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.	2022 ж.	Өзгеріс , 2022/2018 ж	
							Абсолютті өзгеріс	%
1	Денсаулық сақтау саласының ЖІӨ үлесі	2,8	2,7	-	2,9	-	0,1	4%
2	Орташа өмір сүру ұзақтығы	73,1	73	71,3	70,3	69,4	-3,7	-5,1
3	1000 адамға шақанда дәрігерлердің саны	3,97	3,99	4	-	-	0,03	0,7
4	Өлім коэффициенті(1000 адамға шақанда)	7,1	7,2	8,7	9,5	-	1,6	33
5	Туу коэффициенті(1000 адамға шақанда)	21,8	21,8	22,8	23,4	-	1,6	7,3

Ескерту-[1] [2] [3] дереккөздері негізінде құрастырылды

Қазақстанның соңғы бес жылдағы Денсаулық сақтау көрсеткіштерінің кестесін талдауға назар аударамыз. Денсаулық сақтау саласына бөлінетін ЖІӨ үлесі осы кезеңде 2021 жылы 2,9% - ға дейін тұрақты болып қалды, бұл денсаулық сақтауды бюджеттік қаржыландырудың сақталуын көрсетеді. Орташа өмір сүру ұзақтығы 2018 жылғы 73,1 жастан 2022 жылы 69,4 жасқа дейін төмендеді, Бұл өмір сүру мен денсаулықтың нашарлауына, аурудың таралуына және де пандемия сияқты басқа факторларға байланысты болып табылады. Осы кезеңде 1000 адамға шаққандағы дәрігерлер саны шамамен бір деңгейде қалды, 2018 жылы 3,97-ден 2020 жылы 4-ке дейін шамалы өсті. Бұл елдегі медициналық кадрлар базасының тұрақтылығын көрсетуі мүмкін. 1000 адамға шаққандағы өлім-жітім деңгейі біртіндеп өсті, 2018 жылы 7,1-ден басталып, 2021 жылы 9,5-ке жетті. Бұл әртүрлі факторларға, соның ішінде жұқпалы аурулардың таралуына және жалпы денсаулық жағдайының нашарлауына байланысты болып табылады.

Осылайша, кестесі талдау негізінде соңғы бес жылда кейбір көрсеткіштер (дәрігерлер саны) тұрақты болып қалғанымен, басқа көрсеткіштер (орташа өмір сүру ұзақтығы, өлім-жітім коэффициенті) нашарлады, бұл денсаулық сақтау мен жалпы халықтың денсаулығын сақтаудағы жағдайды жақсарту бойынша тиісті шаралар қабылдауды талап етуі мүмкін деген қорытынды жасауға болады. Қорытындылай келе, денсаулық сақтау саласындағы проблемаларды шешу бойынша белсенді жұмыс істеуде, жаңа бағдарламалар мен бастамаларды енгізуде, бірақ проблеманы толық шешу үшін қаржыландыру көлемін ұлғайту, медициналық кадрларды оқыту сапасын жақсарту және медициналық инфрақұрылымды жаңғырту қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. [Электронды ресурс] – URL: <https://data.worldbank.org/> (дата обращения: 19.03.2023).
2. [Электронды ресурс] – URL: <https://stat.gov.kz/> (дата обращения: 19.03.2023).
3. [Электронды ресурс] – URL: <https://www.who.int/> (дата обращения: 20.03.2023).

УДК 339.51

ЭЛЕКТР СТАНЦИЯЛАРЫНЫҢ ЖҰМЫСЫНДАҒЫ АДАМИ КАПИТАЛДЫҢ РӨЛІ МЕН МАҢЫЗЫ

Бөпетай Гүлдана

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Астана қаласы, Қазақстан

bopetayguldana@gmail.com

Ғылыми жетекшісі – Азатбек Т. А.

Мақала өзекті мәселеге – электр энергетикасы саласындағы адами капиталдың рөлі, кадрлық әлеуетін зерделеуге негізделген. Жаһандық энергетикалық секторды жаңғырту мен инновациялық дамытудың қажетті шарты сала кәсіпорындарының кадрлық және ғылыми әлеуетін нығайту болып табылады. Кадрлық әлеует энергетика саласын дамытудың қажетті шарты болып табылады. Қазіргі таңда елімізде электр энергиясын пайдалану деңгейінің күрт жоғарылап кетуі мәселе болып отыр. Бұл жағдай біздің болашақтағы энергияға деген қажеттілігімізді өтеуге қауіп төндіруі әбден мүмкін. Сондықтан бұл мәселе еліміз үшін өте маңызды. Мамандар бұл мәселені шешуі үшін әр түрлі іс-шаралар жүргізу үстінде. Бұл мәселені ғаламдық мәселе деңгейінде де қарастыруға болады. Осы мәселемен қатар саланың өзінде де біршама жетіспеушіліктер бар. Соның ішінде ең маңыздысы бұл кадрлық әлеует, саладағы адами капитал болып табылады. Автор мақалада саладағы кадрлық әлеуетті ұлғайтуға сонымен қатар салаға мамандарды тартуға деген өз ұсыныстарын негіздейді[1].

Ең заманауи зертханалық жабдықтарды, ақпараттық-есептеу және оқу-техникалық және бағдарламалық жүйелерді жоғары білікті оқытушылар құрамынсыз тиімді пайдалану мүмкін емес. Мұндай кадрларды дайындау және сақтау бүгінгі таңда еліміздің техникалық жоғары оқу орындары үшін үлкен мәселе болып отыр.

Электр қуаты нарығының қатысушылары жүйелік оператор, бірыңғай сатып алушы, энергия өндіруші ұйымдар, қуат нарығын тұтынушылар, орталықтандырылған сауда-саттық нарығының операторы болып табылады[2].